

NIKU Tema 46

Fortidens minner i dagens landskap

Status for automatisk fredete kulturminner i
Skjåk kommune, Oppland 2012

May-Liss Bøe Sollund

NORSK INSTITUTT FOR KULTURMINNEFORSKNING

NIKU

Norsk institutt for
kulturminneforskning

Fortidens minner i dagens landskap

Status for automatisk fredete kulturminner
i Skjåk kommune, Oppland 2012

May-Liss Bøe Sollund

Norsk institutt for kulturminneforskning er et uavhengig forsknings- og kompetansemiljø med kunnskap om norske og internasjonale kulturminner.

Instituttet driver forskning og oppdragsvirksomhet for offentlig forvaltning og private aktører på felter som by- og landskapsplanlegging, arkeologi, konservering og bygningsvern.

Våre ansatte er konservatorer, arkeologer, arkitekter, ingeniører, geografer, etnologer, samfunnsvitere, kunsthistorikere, forskere og rådgivere med spesiell kompetanse på kulturarv og kulturminner.

NIKU har sitt hovedkontor i Oslo og distriktskontorer i Bergen, Oslo (Gamlebyen), Tromsø, Trondheim og Tønsberg.

Publikasjoner

Som selvstendig stiftelse har vi valgt å avslutte tidligere serier og etablerer fra 2003 to nye serier som hver nummereres fra 1 og oppover.

- NIKU Rapport er den rapportering som overleveres oppdragsgiver etter fullført prosjekt. Serien kan ha begrenset opplag og distribusjon.
- NIKU Tema omfatter det vide spekter av kulturminnefaglige områder som instituttet arbeider med og henvender seg i hovedsak til forsknings- og fagmiljøer samt forvaltning.

Sollund, May-Liss Bøe 2013: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete fornminner i Skjåk kommune, Oppland 2012.

NIKU Tema 46

Oslo, mars 2013

NIKU Tema 46

ISSN 1503-4909

ISBN 978-82-8101-132-8 (trykt)

ISBN 978-82-8101-133-5 (elektronisk)

Rettighetshaver ©: Stiftelsen Norsk institutt for kulturminneforskning, NIKU

Publikasjonen kan siteres fritt med kildeangivelse

Redaksjon: Kirsten Kolsberg

Design og grafisk produksjon: Fladby as

Opplag: 200

Trykk: www.fladby.no

Trykt på miljøpapir

Publikasjonen er også tilgjengelig som pdf-fil på www.niku.no

Kontaktadresse:

NIKU

Storgata 2,

Postboks 736 Sentrum

N-0105 Oslo

Tlf.: 23 35 50 00

Faks: 23 35 50 01

www.niku.no

Oppdragsgiver: Riksantikvaren

Prosjektnummer: 15620719

Ansvarlig signatur: Kari Larsen

Sammendrag

Sollund, May-Liss Bøe 2013: Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete fornminner i Skjåk kommune, Oppland 2012. – NIKU Tema 46

Rapporten beskriver omfanget av tap og skader påført 129 automatisk fredete kulturminner (fornminner) i Skjåk kommune, Oppland i perioden 2007-2012. Kontrollregistreringen omfatter et utvalg av kulturminnene registrert i perioden 1982-83 i forbindelse med utarbeidelse av Økonomisk kartverk for Skjåk, samt noen senere registreringer foretatt av Oppland fylkeskommune. Kulturminnenes tilstand, arealbruk i områdene kulturminnene ligger i og kartfestingens kvalitet er dokumentert. I de tilfeller der de kontrollerte kulturminnene er skadet eller fjernet, er det også identifisert hvilke tiltak som har forårsaket dette. Registreringen er utført i henhold til Norsk Standard; «NS 9450 Automatisk fredete fornminner. Registrering av tap og skade. Norsk Standard 1. utgave».

Skjåk kommune ble kontrollregistrert for første gang i 2002, for andre gang i 2007 og tredje gang i 2012. De periodiske kontrollregistreringene gjør det mulig å se endringer i henholdsvis fornminner, arealbruk og trusselbilde over en periode på 29 år (1982/83 – 2012). Resultatene fra 2012 viser at i løpet av perioden 2007-2012 er ingen fornminner tapt, mens 12 er skadet.

Skogbruk var, både ved første, andre og tredje kontrollregistrering en viktig årsak til skade på fornminner. I 2012 var det imidlertid naturkreftene som hadde forårsaket de fleste skadene. Generelt er mange av fornminnene i Skjåk registrert som skadet. Skadefrekvens på fornminner er svært bekymringsfullt ettersom alle tre kontrollregistreringer viser at allerede skadete fornminner har en tendens til å skades mer og mer inntil de ødelegges helt.

Oppdraget er utført på bestilling av Riksantikvaren som ønsker en kartlegging av årsakene til at den registrerte kulturminnebestanden desimeres.

Emneord: kulturminne – fredet – rapportering – overvåking – registrering – desimering – kontroll – tap – skade – tilstand – Skjåk – Oppland

Abstract

Sollund, May-Liss Bøe 2013: Prehistoric sites and monuments in present-day landscape. A report on the state of preservation of protected monuments in the municipality of Skjåk, Oppland County, year 2012. – NIKU Tema 46. In Norwegian.

The report describes the nature and extent of damage inflicted on 129 protected prehistoric objects in Skjåk municipality, Oppland County, between 2007 and 2012. The sites surveyed are among those originally surveyed in 1982-83 in connection with the publication of the Norwegian Land Use Maps for Skjåk. The control survey has investigated the state of the sites, current land use in the sites' surroundings, and the causes of damage to or destruction of sites.

An initial control survey in Skjåk was undertaken in 2002, a second was undertaken in 2007 and a third in 2012. By combining the three sets of information, it has been possible to produce a comprehensive assessment of how the sites fared in the course of this period. The 2012-survey showed that in the five years since the last control survey in 2007, no sites had been destroyed, but 12 objects had suffered some kind of damage.

Forestry will probably be the main threat to protected sites in Skjåk. The yearly rate of damage to protected sites in Skjåk is worrying. The surveys in 2002, 2007 and 2012 have clearly shown that already damaged sites often suffer further damage until they are completely destroyed.

The three surveys concerning the problem of monument attrition are a part of a nationwide investigation, initiated and funded by the Directorate for Cultural Heritage.

Key words: cultural heritage site – protected – reporting – monitoring – survey – control- loss – damage – condition – Skjåk - Oppland

Forord

Periodiske kontrollregistreringer av tap og skade er et ledd i Riksantikvarens overvåking av automatisk fredete kulturminner (fornminner). Kontrollarbeidet i Skjåk kommune, Oppland ble utført i mai og september 2012 av Thomas Risan, Anneli Nesbakken, Jan Brendalsmo og May-Liss Bøe Sollund. Alle er ansatt som arkeologer ved NIKU.

Oslo, mars 2013

May-Liss Bøe Sollund

Innhold

Sammendrag	3
Abstract	3
Forord.....	4
1 Innledning	5
2 Bakgrunn	5
3 Hovedresultater	6
4 Presentasjon av området	7
4.1 Skjåk kommune, Oppland	7
4.2 Tidligere registreringer	7
5 Kvalitetsvurdering av tidligere registreringer	11
5.1 Kontroll av kartfestingen	11
6 Resultat av kontrollen	11
6.1 Tilstandsendring i perioden 2007-2012	11
6.2 Areal og arealbruksendring	11
6.3 Fornminner som er berørt av tiltak i perioden 2007-2012	13
6.4 Tiltak som har forårsaket skade på fornminner i perioden 2007-2012	13
6.5 Utviklingen 1983 - 2002 - 2007- 2012	15
7 Tendenser i trusselbildet	16
8 Konklusjon	16
9 Kilder	17

Vedlegg: Skjåk kommune 2012:
Fornminner som er tapt, skadet eller ikke gjenfunnet etter andre kontrollregistrering i 2007.

1 Innledning

Fornminner i Norge har vært underlagt juridisk vern siden 13. juni 1905, da «Lov om Fredning og Bevaring af Fortidslevninger» ble vedtatt. Denne loven er senere endret og revidert, senest i 2003, i takt med samfunnsendringer og erkjennelsen av nye kulturminnetyper. Bakgrunnen for fredningsloven av 1905 var først og fremst å beskytte gjenstandsmaterialet i fornminner mot ufaglig utgraving. Senere er fornminner som landskapselement blitt viktigere. Dette fremgår av kulturminneloven av 1978 § 19, der det slås fast at departementet kan frede et område omkring et kulturminne så langt det er nødvendig for å bevare virkningen av kulturminnet i landskapet. Likevel har tiltak som utbygging og nydyrking gjennom tidene ført til at svært mange fornminner er skadet eller fjernet. Dette har i stor grad også skjedd etter 1905.

2 Bakgrunn

Undersøkelsen er utført av NIKU etter bestilling fra Riksantikvaren. Prosjektet «Kontrollregistrering av automatisk fredede kulturminner (fornminner)» ble igangsatt i 1997 med fokus på desimeringshastigheten for denne type kulturminner. Fra 2001 har prosjektet «fortidens minner i dagens landskap» vært en del av Riksantikvarens miljøovervåkingsvirksomhet. Formålet med overvåkingsprosjektet er å skaffe oversikt over utviklingen med hensyn til tap av og skade på kulturminnene samt å finne fram til årsakene for disse faktorene. I overvåkingsprogrammet overvåkes det i alt 16 kommuner over en tidsperiode på fem år. Første omdrev av kontrollregistreringen ble avsluttet i 2004. Da var alle de 16 utvalgte kommunene kontrollregistrert for første gang. Resultatene for første omdrev er publisert i en artikkel i tidsskriftet Viking (Sollund 2008).

I 2005 startet så arbeidet med omgang nummer to av kontrollregistreringer i kommunene. Det ble avsluttet i 2009. Resultatene for andre omdrev skal publiseres i en artikkel i tidsskriftet Conservation & Management of Archaeological Sites (Sollund og Holm-Olsen 2013).

NIKU er nå i gang med tredje omdrev av kontrollene, som ble påbegynt i 2010, og som vil bli avsluttet i 2014.

Overvåkingen gjennomføres i henhold til nasjonalt resultatmål 1 innenfor Miljøforvaltningen: «Det årlige tap av verneverdige kulturminner og kulturmiljøer som følge av at de fjernes, ødelegges eller forfaller, skal minimeres. Innen år 2020 skal tapet ikke overstige 0,5 % årlig.» (St.meld.nr.26 2006-2007).

Det er publisert rapporter for alle kontrollregistreringene (se kapittel 9 Kilder).

3 Hovedresultater

Kontrollregistreringene i 2012 omfattet kommunene Eidskog i Hedmark, Saltdal i Nordland, Sandnes i Rogaland og Skjåk i Oppland (figur 1).

Eidskog, Hedmark	Kontroll av 116 fornminner, registrert i 1985, kontrollert i 2002 og 2007
Saltdal, Nordland	Kontroll av 108 fornminner, registrert i 1984, kontrollert i 2002 og 2007
Sandnes, Rogaland	Kontroll av 427 fornminner, registrert i 1990, kontrollert i 2002 og 2007
Skjåk, Oppland	Kontroll av 129 fornminner, registrert i 1983, kontrollert i 2002 og 2007

Figur 2. Gjennomsnittlig årlig tapte og skadete fornminner i de fire kommunene som ble kontrollregistrert i 2012.

Sum pr år tap og skade, gjennomsnitt

Kommune	Periode	Prosent
Eidskog	2007-2012	0,69
Saltdal	2007-2012	0,56
Sandnes	2007-2012	1,92
Skjåk	2007-2012	2,07

Tap pr. år, gjennomsnitt

Kommune	Periode	Antall	Prosent
Eidskog	2007-2012	0,4	0,34
Saltdal	2007-2012	0	0
Sandnes	2007-2012	0,2	0,05
Skjåk	2007-2012	0	0

Skade pr. år, gjennomsnitt

Kommune	Periode	Antall	Prosent
Eidskog	2007-2012	0,4	0,34
Saltdal	2007-2012	0,6	0,56
Sandnes	2007-2012	8	1,87
Skjåk	2007-2012	2,6	2,07

4 Presentasjon av området

4.1 Skjåk kommune, Oppland

Skjåk i Oppland fylke er en innlandskommune lengst vest i Ottadalen. Skjåk har et areal på 2140,45 km², av dette er 75 km² vann, 19 km² landbruksareal og 129 km² produktivt skogareal. I følge Wikipedia er Skjåk den kommunen i landet som har størst prosentvis vernet område, p.t. er 79 % av kommunens areal vernet etter Naturvernloven. Kommunen har 2292 innbyggere (Statistisk sentralbyrå per 01.10.12). Kommunen har også et aktivt jordbruk med tradisjon innen griseavl og storfeproduksjon. Skjåk har en sterk mattradisjon, noe som fører til mange lokale matprodusenter. Reiselivet er viktig i Skjåk, med flere campingplasser, raftingselskap, samt ubetjente og betjente hytter i fjellet (Wikipedia).

4.2 Tidligere registreringer

Det er utført flere større registreringsprosjekt i Skjåk kommune. Registreringer for Økonomisk kartverk ble gjennomført i årene 1982 og 1983. I senere tid er det foretatt fornminneregistreringer i regi av Oppland fylkeskommune, bl.a. i forbindelse med en ny kraftledning gjennom kommunen i år 2000.

I 2002 gjennomførte NIKU første kontrollregistrering av 138 automatisk fredete kulturminner (fornminner) i kommunen (Binns 2003).

Ved neste kontroll i 2007 ble 129 fornminner oppsøkt, som var de gjenværende objektene av den samme kontrollgruppen fra 2002 (Thuestad 2008).

En svært stor andel av de registrerte fornminnene i Skjåk er utmarksminner, fortrinnsvis tilknyttet jakt og fangst. Vi finner blant annet flere fangstgropsystem som stenger

Figur 3. Tundramoen med fangstgrop, id 79967-17 og rotvelter.
Foto: NIKU 2012.

Figur 4. Fangstgroper i allmenningen på nord- og sør-siden av elva Ostri. Bakgrunnsfoto fra Norge i bilder.

lange strekninger i dalbunnen. Ett av disse anleggene ligger på Tundramoen og består av minst 22 fangstgroper, og var mest sannsynlig beregnet for elg. I 2012 blåste mange trær over ende på moen og etterlot seg mange rotvelter, noen også i fangstgropene (figur 3).

Dette fangstsystemet fortsetter mot nord, og det ligger ytterligere ti fangstgroper i allmenningen på nordsiden av elva Ostri (figur 4). Skjåk kommune har tilrettelagt med kultursti ved de fangstgropene som ligger i Uppnose (de nordligste på kartet).

Fangstgravene som ligger i fjellet har som regel oppmurte vegger. Noen er sammenraste mens andre er restaurert i senere tid (figur 5). Disse anleggene er beregnet for fangst av reinsdyr.

I tilknytning til fangstgravene ligger det ofte bogasteller. Dette er skytestillinger i form av en hesteskoforment oppmuring av stein. I tilknytning til bogastellet i Tundradalen (figur 6) er det imidlertid ikke registrert noen fangstgroper eller -graver.

Figur 5. Fangstgrav, id 21852, som er restaurert. Foto: NIKU 2012.

Figur 6. Bogastelle, id 12515, ligger i skråningen med god sikt over Tundradalen. Foto: NIKU 2012.

Figur 7. Steinbu, id 41726, som er sammenrast ved Heillstuguvatnet. Foto: NIKU 2012.

Figur 8. En av steinbuene, id 76533, på lokaliteten som kalles Reset, Isakbu og Ruphytta er kraftig restaurert. Foto: NIKU 2012.

At jakt og fangst har hatt stor betydning i forhistorisk og historisk tid ser man også av alle steinbuene og restene av slike som ligger i fjellet. Noen er ganske sammenraste (figur 7) mens andre er blitt restaurert (figur 8). Ikke alle er bygd før 1500-tallet, det kan også være buer av nyere dato. Noen av dem kan ha vært benyttet som stølsbu eller har vært tilholdssted for gjeterne.

5 Kvalitetsvurdering av tidligere registreringer

5.1 Kontroll av kartfestingen

Alle rapporter fra tidligere registreringer i Skjåk kommune er innskrevet i Askeladden (Riksantikvarens database over alle registrerte og fredete kulturminner og kulturmiljøer i Norge) og samtlige kartavmerkinger er digitalisert og har unike identitetsnummer (Id) i databasen. Før kontrollarbeidet ble igangsatt var utdrag av informasjonen i Askeladden som omhandlet automatisk fredete kulturminner (fornminner) i kommunen eksportert fra databasen via en utsjekksmulighet som ligger i Askeladden.

Under feltkontrollen i 2007 ble alle enkeltminner målt inn som flater ved hjelp av feltdatasamlere og GPS'er. Etter den tid er utstyret som brukes i felt betydelig forbedret og ved årets kontroll ble alle disse avmerkningene kontrollert. Feltutstyret som ble benyttet var Trimble TDS Nomad, samt Altus APS-3 GPS mottager med CPOS. Programvaren som er benyttet er *ESRI ArcPad 6.0.3*. Som bakgrunnsdata er det benyttet vektorkartlag over Skjåk kommune fra Norge Digitalt, samt utsjekkede filer fra Askeladden som inneholdt kartfestede fornminner. Til selve kontrollregistreringen er Riksantikvarens standarder fulgt ved at vi benyttet registreringsskjemaet utviklet av Riksantikvaren og Sør-Trøndelag fylkeskommune.

Gjenfinningen av fornminnene ved hjelp av DGPS bød ikke på problemer. Kun på noen få enkeltminner var det nødvendig å foreta justeringer av de tidligere innmålte flatene.

6 Resultat av kontrollen

6.1 Tilstandsending i perioden 2007-2012

Det ble kontrollert 129 automatisk fredete kulturminner (fornminner) i Skjåk kommune i 2012. Kontrollregistreringen omfattet fornminner hvis tilstand var uendret eller skadet ved forrige kontroll i 2007. Videre ble to lokaliteter, der fornminner i form av fangstgroper ikke ble funnet i 2007 oppsøkt også denne gang. Disse ble heller ikke gjenfunnet i 2012. På stedene der disse fangstgroperne var avmerket, var det derimot ikke tegn til nedgravinger. Det tyder på at begge gropene må ha blitt feilavmerket ved ØK-registreringen i 1983.

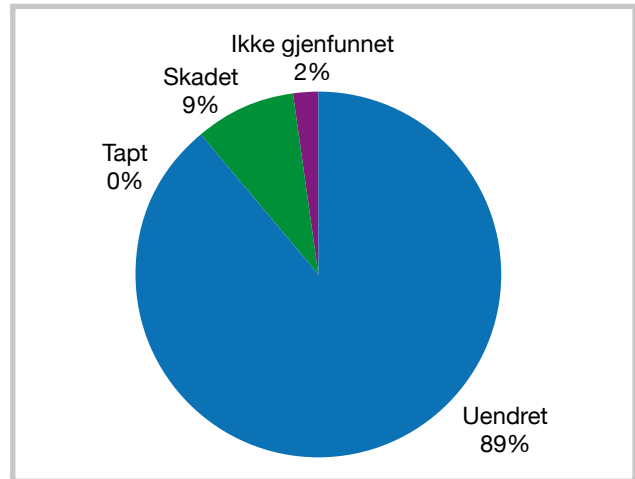
I løpet av de siste fem årene siden forrige kontroll (2007-2012) har 115 fornminner ikke vært utsatt for fysiske endringer av betydning. I løpet av samme periode er ingen fornminner i Skjåk tapt, mens totalt 12 fornminner er blitt utsatt for tiltak som har medført skade (figurene 9, 10 og 11).

6.2 Areal og arealbruksending

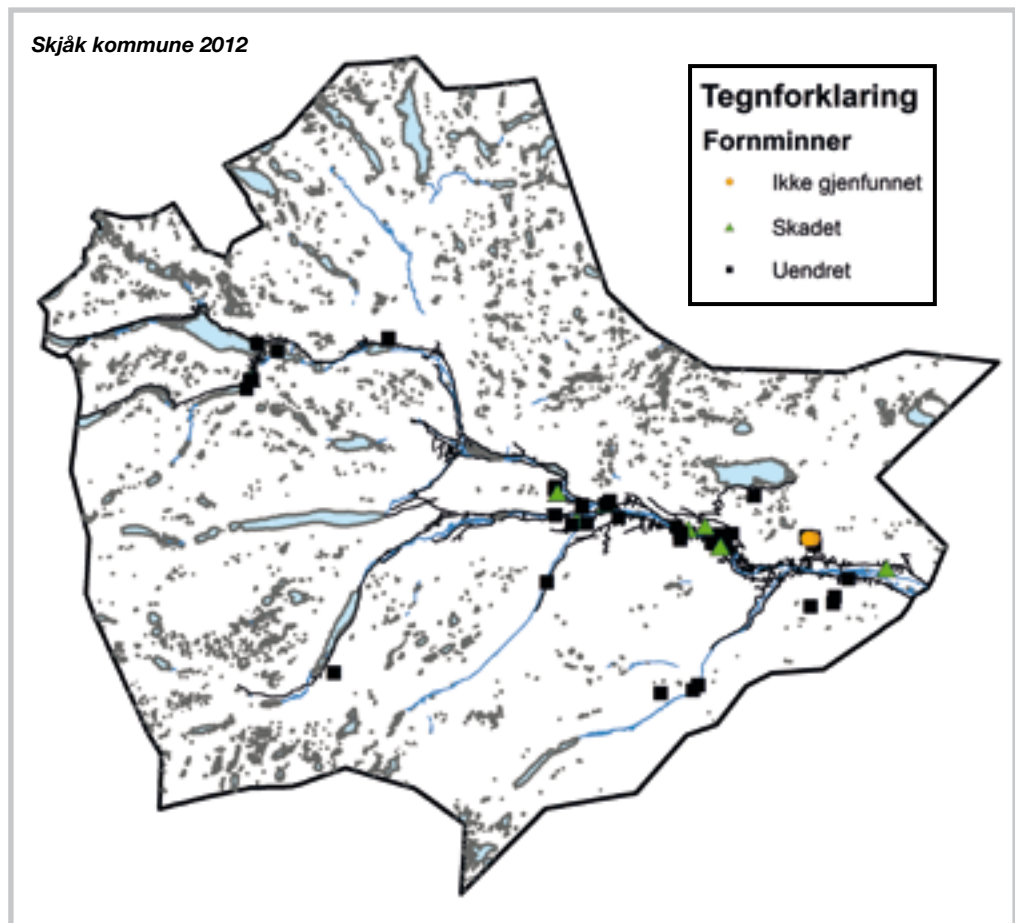
I perioden mellom 1983, da kulturminnene ble registrert, og til andre kontrollregistrering i 2007, endret arealbruken seg lite i områdene omkring de kontrollerte kulturminnene (Thuestad 2008). I Skjåk ligger mer enn 95 % av de kontrollerte fornminnene innenfor arealkategoriene skog, produktiv skog og fjell, vidde, hei.

Figur 9. Tilstand for de kontrollerte fornminnene i 2012 sett i forhold til tilstanden i 2007.

Kommune	Periode	Uendret	Tapt	Skadet	Ikke gjenfunnet
Skjåk	2007-2012	115	0	12	2

Figur 10. Tilstand for de kontrollerte fornminnene i 2012 sett i forhold til tilstanden i 2007.

Figur 11. Kartet viser kontrollerte fornminner i Skjåk. Hvert felt kan omfatte flere enkeltminner. I felt der minst ett fornminne er tapt, skadet, omdefinert eller ikke gjenfunnet, er feltet markert som dette på kartet.

6.3 Fornminner som er berørt av tiltak i perioden 2007-2012

Tapte fornminner

I Skjåk kommune er ingen fornminner ulovlig fjernet etter 2007.

Skadete fornminner

Ulovlige tiltak i fornminnet omfatter alle typer inngrep som er egnet til å skade, flytte, forandre eller på annen måte utilbørlig skjemme automatisk fredete kulturminner (jfr. Kulturminneloven § 3). Dette inkluderer også ulovlige tiltak i sikringssonen og omfatter alle typer inngrep som er utført innenfor fem meter av fornminnets synlige ytterkant (jfr. Kulturminnelovens § 6). Totalt 12 fornminner i Skjåk kommune er blitt påført skade i løpet av perioden.

Ikke gjenfunnet

To fornminner ble ikke gjenfunnet i 2012. Dette dreier seg om to fangstgroper. Feilavmerking (feil geometri) er helt klart grunnen til at disse minnene, Id 52822-1 og 43063-1 ikke ble gjenfunnet.

6.4 Tiltak som har forårsaket skade på fornminner i perioden 2007-2012

Ved kontrollen ble det lagt vekt på å finne årsakene til at fornminner var fjernet eller skadet (figur 12). Betegnelsene for skade- og tapsårsaker følger terminologien i «NS 9450 Automatisk fredete fornminner. Registrering av tap og skade. Norsk Standard 1. utgave».

Figur 12. Antall skadete fornminner fordelt på skadeårsaker:

Kommune	Tidsrom	Skogbruk	Naturskade
Skjåk	5 år	5	7

Skogbruksskade

Kategorien skogbruksskader omfatter skader som oppstår i forbindelse med skogsdrift som for eksempel nyplantning, markberedning, hogst, kjørespor/slitasje og skogsveier/adkomstveier. I Skjåk var fem fornminner skadet som følge av skogbruksvirksomhet. Dette dreier

Figur 13. Fangstgrop, id 79967-16, som tidligere er avskåret av vei har nå fått ytterligere skader som følge av erosjon. Foto NIKU 2012.

seg om kjøreskader der fornminnene er påført skade fordi det er kjørt med traktor eller skogsmaskin på vollen eller i fangstgropene.

Naturskade

Naturskadekategorien omfatter skade som skyldes naturlige årsaker som for eksempel rotvelt, flom, erosjon eller bygging av dyrehi. I Skjåk var sju fornminner skadet som følge av slike hendelser. Tre fangstgroper hadde rotvelt i vollen (se figur 3 over), mens de øvrige, en fangstgrop (figur 13), en fangstgrav og to grophus (figur 14) hadde erosjonsskader.

Ved kontroll av fornminner er det som regel vanskelig å dokumentere når de ulike tiltakene som har påført skade har funnet sted. Det er derfor ikke mulig å gi eksakte tall

per år for hvor mange fornminner som er blitt berørt av tiltak. Tidsrommet mellom intervallene i kontrollregistreringene er fem år. For at tallene skal ha utsagnsverdi og kunne brukes som sammenligningsmateriale i forbindelse med andre overvåkingsprosjekter, har vi likevel laget et estimat som beregner gjennomsnittlige tall for årlige skader på kulturminnene i Skjåk (figur 15).

Figur 15. Gjennomsnittlige tall for årlig skade av fornminner fordelt på skadeårsak i løpet av de siste fem år.

Kommune	Skogbruk	Naturskade
Skjåk	1 (0,86%)	1,4 (1,21%)

Figur 14. Tuft etter hus som er skåret inn i en skråning, id 12464, ved Langvasseggi. Det ligger fire grophus på rekke og to av dem har erosjonsskader. Foto: NIKU 2012.

6.5 Utviklingen 1983 - 2002 - 2007- 2012

(figur 16 og 17)

Resultatene fra den første kontrollregistreringen i 2002 der 138 fornminner ble oppsøkt, viste at til sammen 26 fornminner var berørt av tiltak utført i tidsrommet 1983-2002 (Binns 2003). Av disse var tre fornminner fjernet og 23 var skadet. Fire fornminner ble ikke gjenfunnet. Årlig gjennomsnitt for tapte og skadete fornminner i perioden 1983-2002 var henholdsvis 0,1 % og 0,8 %.

Ved neste undersøkelse i 2007 ble 129 fornminner oppsøkt. Undersøkelsen omfattet de samme kulturminnene som ble kontrollert i 2002, med unntak av de som var registrert som tapt ved forrige kontroll. Dette var fornminner der tilstand var uendret eller skadet. I tidsrommet 2002-2007 var ingen fornminner tapt mens 26 var skadet. Det vil si 4 %. Til sammen 14 av de 26 kulturminnene som var påført skade i 2007, var også skadet ved opprinnelig registrering og/eller ved kontroll i 2002.

I perioden 2007 -2012 var heller ingen fornminner fjernet, det vil si gått tapt. I alt 12 fornminner var derimot skadet.

I og med at ingen fornminner ble fjernet i perioden 2002-2012, viser gjennomsnittlig tap per år en positiv tendens sett i forhold til perioden 1983-2002. Dette er en god utvikling i forhold til nasjonale resultatmål. Mer urovekkende er det imidlertid at det er en økning i antall skader som er påført av aktiviteter i forbindelse med skogbruk. Her har også økningen vært markant i tiden etter første gangsregistreringen. Vi ser også at naturskadene har hatt en økning i kontrollperioden.

Figur 16. Prosentvis årlig tap innenfor de ulike tiltakstypene

Kommune	Periode	Bygg/anlegg	Materialuttak	SUM
Skjåk	1983-2002	0,03	0,07	0,1
Skjåk	2002-2007	0	0	0
Skjåk	2007-2012	0	0	0

Figur 17. Prosentvis årlig skade innenfor de ulike tiltakstypene:

Kommune	Periode	Jord- bruk	Skog- bruk	Bygg/ anlegg	Material- uttak	Hus/ fritid	Tilrette- legging	Natur- skade	Sammen- satt	Sum
Skjåk	1983-2002	0,03	0,3	0,07	0	0,34	0	0,11	0	0,85
Skjåk	2002-2007	0	0,62	0,15	0,15	0,46	1,08	0,46	1,08	4
Skjåk	2007-2012	0	0,86	0	0	0	0	1,21	0	2,07

7 Tendenser i trusselbildet

I løpet av perioden 2007-2012 er ingen fornminner i Skjåk fjernet, men det ble registrert 12 skadete fornminner i denne perioden. Alle ligger i områder med produktiv skog, og det er derfor ikke uventet at det er skogsdrift og naturskader som har ført til dette. Alle gropene som hadde erosjonsskader i 2012 var tidligere skadet. Alle skadene som var påført av skogsdrift, var kommet til som følge av kjøring med traktor eller skogsmaskiner. Høsten 2012 var også en periode med meget sterk vind. Dette medførte at utallige trær blåste over ende slik at flere fangstgroper ble skadet som følge av rotvelter.

De fleste kulturminnene i Skjåk ligger i utmark, dvs. fjell- eller skogsområder. Arealbruken har i all hovedsak vært tilknyttet jakt, fangst og fiske, mens skogbruk har kommet til i nyere tid. Det er gjort få inngrep i utmarksområdene. Unntaket er skogbruket som har vært og trolig vil være en fremtidig trussel for fornminnene.

8 Konklusjon

129 automatisk fredete kulturminner (fornminner) ble kontrollregistrert i Skjåk kommune i 2012. De aller fleste av disse kulturminnene er tilknyttet utmarksbruk. Både i dal- og fjellstrøk er de fleste kulturminnene tilknyttet jakt og fangst (fangstanlegg med fangstgroper for elg og rein, samt bogasteller). Ellers er det kontrollert flere tufter og steinbuer i fjellstrøkene.

Skjåk ble kontrollregistrert første gang i 2002. Annengangs kontrollregistrering ble utført i 2007, og tredje gangs kontrollregistrering i 2012. I perioden 2007-2012 var ingen fornminner gått tapt, mens 12 fornminner er registrert skadet. Alle de skadete objektene lå i utmarksområder, og det var henholdsvis skogsdrift eller naturkrefter som var årsak til desimeringen.

Økningen i skadefrekvens på fornminner er svært bekymringsfull ettersom kontrollregistreringene i 2002, 2007 og 2012 viser at allerede skadete fornminner har en tendens til å skades mer og mer inntil de ødelegges helt.

Den største trusselen for fornminnene fremover vil sannsynligvis være den maskinelle skogsdriften. Dette er fordi de fleste fornminnene ligger i produktiv skog samt at Skjåk har et beskjedent utbyggingspress. I tillegg vil nok naturkreftene fortsette å sette sitt preg på omfanget av skader.

9 Kilder

Askeladden. Kulturminneregister. Riksantikvaren.

Binns, Kari Støren 2003: *Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete fornminner i Skjåk kommune, Oppland 2002*. Oslo, NIKU Tema 4.

Lov om Kulturminner av 9. Juni 1978.

Norsk Standard: Automatisk fredete fornminner – Registrering av tap og skade. NS 9450, 1. utgave oktober 2003.

Thuestad, Alma 2008: *Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Skjåk kommune, Oppland 2007*. Oslo, NIKU Tema 24.

Sollund, May-Liss Bøe, 2008: Fornminner i fare – til alle tider. *Viking 2008*, s 179-193. Oslo.

Sollund, May-Liss Bøe and Holm-Olsen, Inger-Marie 2013: In press Monitoring Cultural Heritage in a long-term project. The Norwegian sequential monitoring program. *Conservation & Management of Archaeological Sites*.

St.meld.nr.26 (2006-2007) *Regjeringens miljøpolitikk og rikets miljøtilstand*. –Det kongelige miljøverndepartement.

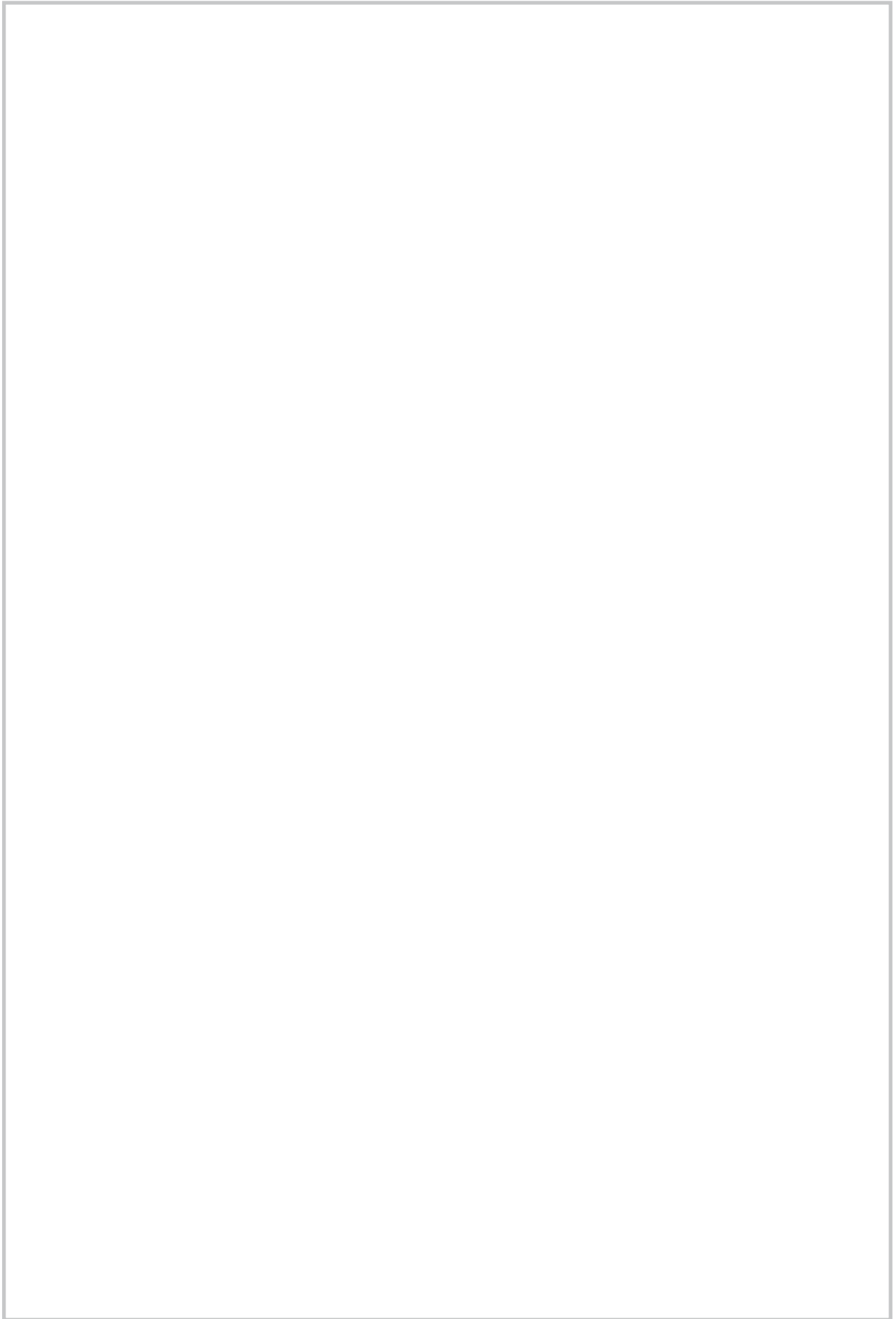
www.skjaak.kommune (lest 06.02.2013)

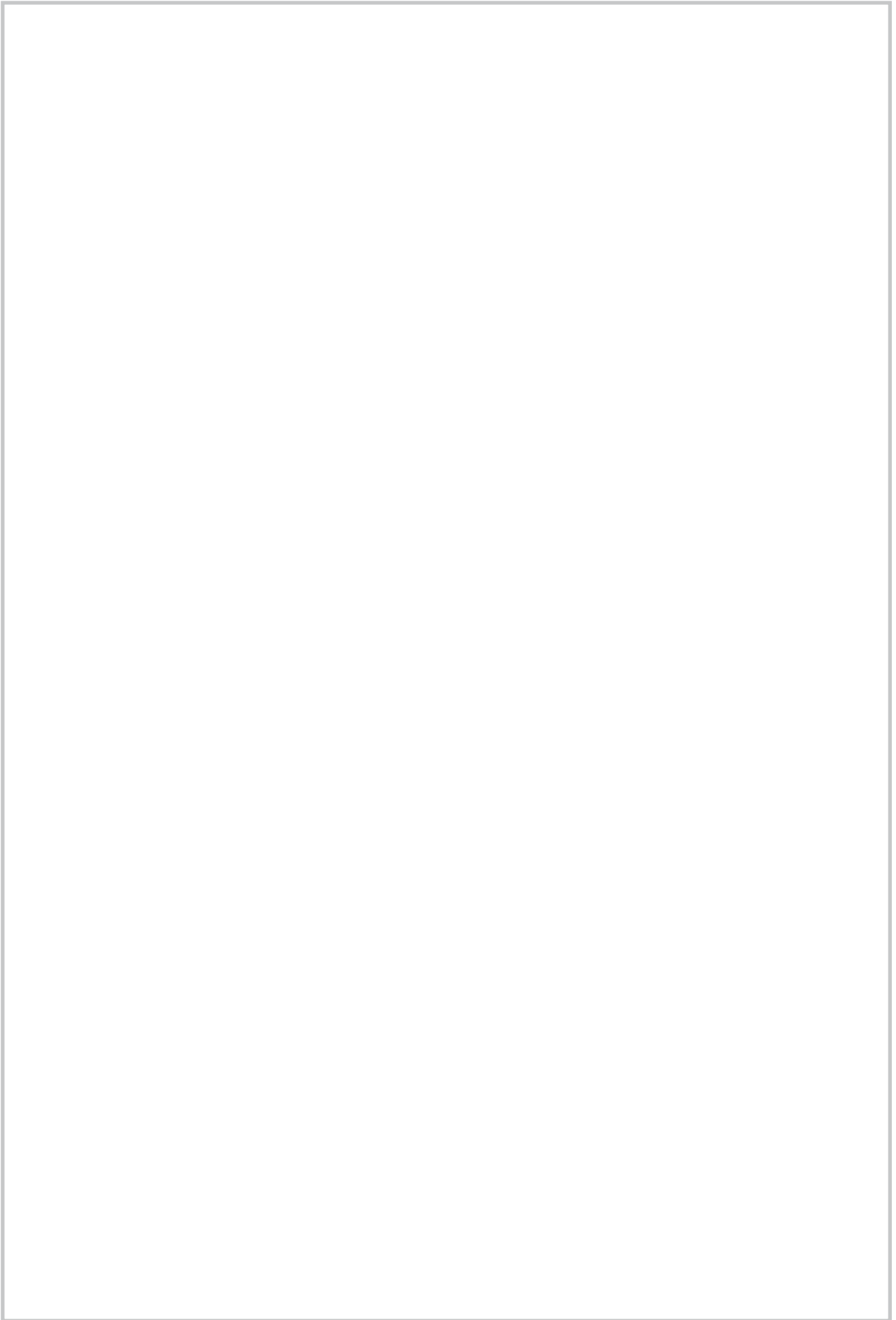
<http://no.wikipedia.org/> (lest 06.02.2013)

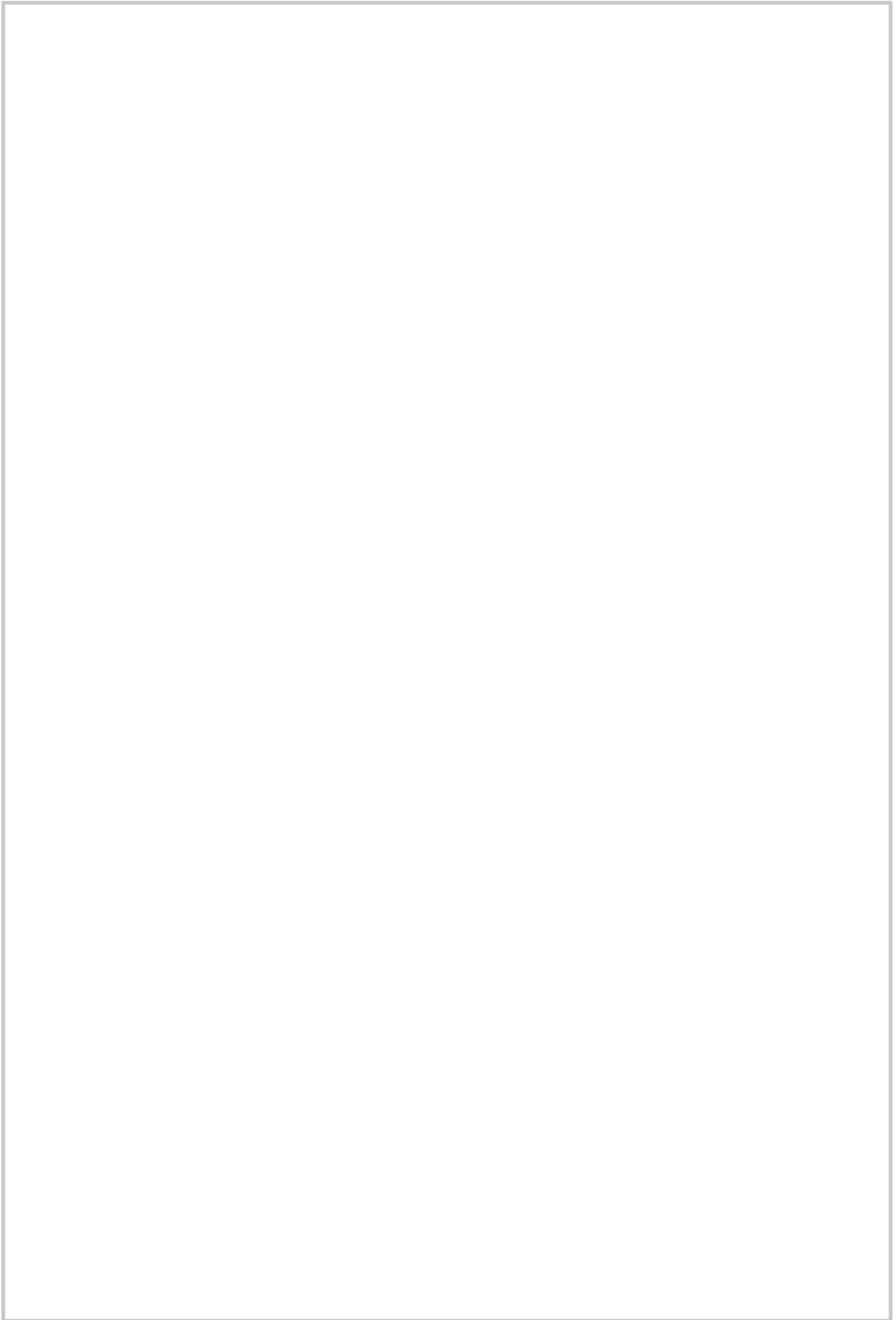
Vedlegg

Skjåk kommune 2012: Fornminner som er tapt, skadet eller ikke gjenfunnet etter andre kontrollregistrering i 2007.

ID	Kategori	Tilstand	Endringsårsak	Merknad
43063-1	Fangstgrop	Ikke gjenfunnet		Feilavmerket
52822-1	Fangstgrop	Ikke gjenfunnet		Feilavmerket
41894-3	Fangstgrop	Skadet	Skogbruk	Maskinkjøring
70405-1	Fangstgrop	Skadet	Skogbruk	Kjøreskader
76644-3	Fangstgrop	Skadet	Skogbruk	Kjøreskader i veien over vollen
78370-1	Fangstgrop	Skadet	Skogbruk	Kjøring med skogsmaskin i SV-voll
79967-16	Fangstgrop	Skadet	Skogbruk	Kjøreskader og erosjon
12464-1	Grophus	skadet	Natur	Erosjon
12464-2	Grophus	skadet	Natur	Erosjon
12472-2	Fangstgrop	Skadet	Natur	Rotvelt i vollfot
32175-1	Fangstgrav	Skadet	Natur	Erosjon
62202-1	Fangstgrop	Skadet	Natur	Erosjon mot veien
79967-17	Fangstgrop	Skadet	Natur	Rotvelt
79967-22	Fangstgrop	Skadet	Natur	Rotvelt i NØ-vollen

NIKU Tema 46

ISSN 1503-4909

ISBN 978-82-8101-132-8 (trykt)

ISBN 978-82-8101-133-5 (elektronisk)

NIKU Hovedkontor
Storgata 2,
Postboks 736 Sentrum
N-0105 Oslo
Tlf.: 23 35 50 00
Faks: 23 35 50 01
Internett: www.niku.no